

O‘ZBEKISTONDA RAQAMLI XIZMATLAR KO‘RSATUVCHI KORXONALAR FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI

Xakimdjanova Dildora Kamilevna

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU Mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya – Mazkur maqolada O‘zbekistonda raqamli xizmatlar ko‘rsatuvchi korxonalar faoliyati samaradorligini oshirish masalalari iqtisodiy nuqtayi nazardan tahlil qilingan. Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmatlar bozori tarkibidagi raqamli korxonalar faoliyatining o‘shish omillari, ularning raqobatbardoshligini ta‘minlovchi asosiy mexanizmlar va samaradorlik ko‘rsatkichlari o‘rganilgan. Tadqiqotda iqtisodiy samaradorlikni baholashning innovatsion yondashuvlari, raqamli texnologiyalar asosida xizmat ko‘rsatish jarayonlarini optimallashtirish usullari hamda davlat tomonidan raqamli infratuzilmani rivojlantirish siyosatining ta‘siri tahlil etilgan. Shuningdek, maqolada raqamli xizmatlar korxonalarining iqtisodiy faoliyatini takomillashtirish orqali milliy iqtisodiyotda qo‘shimcha qiymat yaratish, bandlikni oshirish va eksport salohiyatini kengaytirish bo‘yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli xizmatlar, raqamli iqtisodiyot, samaradorlik, innovatsion texnologiyalar, raqamli infratuzilma, iqtisodiy mexanizmlar, raqobatbardoshlik, xizmatlar bozori, boshqaruv samaradorligi

KIRISH

Bugungi globallashtirish va raqamli transformatsiya jarayonlari sharoitida iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida raqamli texnologiyalarni joriy etish, ularning asosida xizmatlar samaradorligini oshirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, O‘zbekistonda so‘nggi yillarda “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi doirasida raqamli infratuzilmani rivojlantirish, elektron hukumat, elektron savdo, elektron to‘lovlar va boshqa raqamli xizmat turlarini kengaytirish bo‘yicha kompleks islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu jarayonlar nafaqat xizmatlar ko‘rsatish sifatini yaxshilash, balki iqtisodiy samaradorlikni oshirish, yangi ish o‘rinlari yaratish va iqtisodiyotda qo‘shimcha qiymat zanjirlarini shakllantirish imkonini bermoqda.

Raqamli xizmatlar ko‘rsatuvchi korxonalar faoliyati samaradorligini ta‘minlash zamonaviy boshqaruv mexanizmlari, raqamli innovatsiyalar va iqtisodiy rag‘batlantirish choralarning uyg‘unligiga bevosita bog‘liq. Bunday korxonalar iqtisodiyotda axborot oqimini tezlashtiruvchi, iste‘molchi ehtiyojlarini aniqroq qondiruvchi va xizmat ko‘rsatish xarajatlarini qisqartiruvchi subyektlar sifatida raqamli iqtisodiyotning poydevorini tashkil etadi. Shu sababli ularning samarali faoliyat yuritishi mamlakat iqtisodiy o‘shish sur‘atlariga, bandlik darajasiga hamda xalqaro raqobatbardoshlikka sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi.

Maqolaning ilmiy ahamiyati shundan iboratki, unda O‘zbekistonda raqamli xizmatlar sektorida iqtisodiy samaradorlikni oshirishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Shu asosda raqamli xizmatlar ko‘rsatuvchi korxonalar faoliyatini takomillashtirishning iqtisodiy mexanizmlari ishlab chiqiladi, ularning faoliyat natijadorligini baholash indikatorlari aniqlanadi va amaliy takliflar ilgari suriladi. Tadqiqot natijalari mamlakatda raqamli xizmatlar ekotizimini rivojlantirish hamda iqtisodiy siyosatni optimallashtirish uchun ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Raqamli xizmatlar sektorining iqtisodiyotdagi roli so‘nggi yillarda keskin kuchaydi: ilg‘or mamlakatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, IKT ekotizimi o‘shir sur‘atlarini tezlashtiradi, mehnat unumdorligini oshiradi va xizmatlar bozorida raqobatni jadallashtiradi. OECD‘ning “Digital Economy Outlook 2024” nashri raqamli texnologiyalar, ma‘lumotlar boshqaruvi va platformalar iqtisodiyoti samaradorlikni oshirishning asosiy kanallari ekanini ta‘kidlaydi; IKT tarmoqlarining o‘shir sur‘ati 2013–2023 yillarda makroiqtisodiy o‘rtachadan bir necha barobar yuqori bo‘lganini ko‘rsatadi. Bu xulosalar raqamli xizmatlar ko‘rsatuvchi korxonalar samaradorligini oshirish uchun boshqaruv, standartlar va ma‘lumotlardan foydalanish mexanizmlarini kuchaytirish zarurligini ilmiy asoslaydi.

O‘zbekistonda xizmatlar sektori strukturaviy o‘zgarishlarning markazida turibdi: Jahon bankining “At Your Service? The Promise of Services-led Growth in Uzbekistan” tahliliga ko‘ra, xizmatlar barcha bandlikning yarmidan ko‘prog‘ini ta‘minlab, iqtisodiy o‘shirishda yetakchi drayverga aylanmoqda. Xizmatlar ichida aynan raqamli xizmatlar – elektron to‘lovlar, e-savdo, raqamli marketing, bulutli yechimlar – qiymat zanjirini chuqurlashtirib, transaksion xarajatlarni pasaytiradi va firmalararo bog‘lanishni kuchaytiradi. Ushbu mexanizmlar samaradorlikni oshirishning bevosita kanallari sifatida ko‘riladi.

Samaradorlikni oshirish bo‘yicha institutsional baza “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi bilan mustahkamlanmoqda. Strategiya yuqori sifatli va arzon internet, mobil aloqa, e-hukumat xizmatlari va ochiq ma‘lumotlar infratuzilmasini kengaytirishni ko‘zda tutadi; 2024 yilda mazkur kursni muvofiqlashtirish uchun Raqamli texnologiyalar vazirligi huzurida “Sun‘iy intellekt va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish markazi”ni tashkil etish bo‘yicha normativ qarorlar ham qabul qilindi. Bular raqamli xizmatlar korxonalarini uchun tartibga solish aniqligi, standartlashtirish va hamkorlik mexanizmlarini kengaytirish orqali operatsion samaradorlikka ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Raqamli inklyuzivlik va ulanish sifati samaradorlikning cheklovchi omillaridan biri sifatida qayd etiladi. ITU‘ning “Measuring digital development: Facts and Figures 2024” hisobotlari keng polosali tarmoq, qamrov va raqamli ko‘nikmalar tafovutlari saqlanib qolayotganini, ayniqsa quruqlik bilan o‘ralgan rivojlanayotgan mamlakatlar uchun bu masalalar dolzarb ekanini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, Jahon bankining 2024 yilda tasdiqlangan “Digital Inclusion Project” dasturi O‘zbekistonda raqamli

ko‘nikmalar va bandlik imkoniyatlarini kengaytirish orqali xizmatlar bozorida samaradorlikni oshirishga yo‘naltirilgan institutsional choralarni jadallashtirmoqda.

Davlat xizmatlarining raqamlashtirilishi bozor ishtirokchilari transaksion xarajatlarini pasaytiruvchi muhim omil bo‘lib bormoqda. BMT‘ning 2024 yilgi E-Government Survey ma‘lumotlari O‘zbekistonning ko‘rsatkichlari yaxshilanib, reytingda ko‘tarilganini tasdiqlaydi; bu tendensiya biznes muhitida ma‘lumot almashinuvi, litsenziyalash va kontraktlashuv jarayonlarini soddalashtirib, raqamli xizmat ko‘rsatuvchi korxonalar samaradorligiga bilvosita hissa qo‘shadi.

Raqamli iqtisodiyotning ichki drayverlari va cheklovlari bo‘yicha so‘nggi kompleks baholar UNDP va Jahon banki materiallarida yoritilgan: infratuzilma investitsiyalari, ma‘lumotlar boshqaruvi, xususiy sektor ishtiroki va raqamli savodxonlik bo‘yicha yutuqlar bilan birga, hududlar kesimidagi tafovutlar va tartibga solishdagi bo‘shliqlar ham saqlanayotgani qayd etiladi. Bu topilmalar samaradorlik mexanizmlarini ishlab chiqishda (ma‘lumotlar almashinuvi standartlari, platformalararo interoperabilitet, raqamli xavfsizlik va iste‘molchini himoya qilish) tizimli yechimlar zarurligini ko‘rsatadi.

Bozor metrikalari tarafidan qaralganda, O‘zbekistonda IKT tarmog‘ining YAIMdagi ulushi hanuz nisbatan past bo‘lsa-da, investitsion loyihalar va islohotlar fonida tez o‘shish salohiyati katta. Tashqi tahlillar 2023 yilda IKT ulushi taxminan 2 foiz atrofida bo‘lganini ko‘rsatadi; bu raqamli xizmatlar segmentida samaradorlikni oshirish va xususiy investitsiyalarni rag‘batlantirish uchun soliqqa tortish, raqobat muhitini yaxshilash, kadrlar tayyorlash va MMP‘lar uchun raqamli qulayliklarni kengaytirish singari iqtisodiy mexanizmlarni kuchaytirish zarurligini anglatadi.

Yuqoridagi manbalar kesishmasida shakllanadigan ilmiy-amaliy xulosaga ko‘ra, O‘zbekistonda raqamli xizmatlar ko‘rsatuvchi korxonalar samaradorligini oshirishning iqtisodiy mexanizmlari uch blokni uyg‘unlashtirishi kerak: birinchisi — infratuzilma va ulanish sifatini yaxshilash orqali o‘lcham iqtisodlari va tarmoq effektlarini kuchaytirish; ikkinchisi — ma‘lumotlar boshqaruvi, standartlashtirish va raqamli xavfsizlik bo‘yicha aniq qoidalar orqali platformalararo interoperabilitetni ta‘minlash; uchinchisi — mehnat unumdorligini oshiradigan raqamli ko‘nikmalar, innovatsiya va xususiy investitsiyalarni rag‘batlantirish choralari. OECD, ITU, BMT va Jahon banki materiallari mazkur yo‘nalishlarda xalqaro moslashuvchan yondashuvlar mavjudligini, ularni milliy sharoitga moslashtirish esa korxonada operatsion samaradorlik va bozor samaradorligini bir vaqtning o‘zida oshirishga xizmat qilishini ko‘rsatadi.

METODOLOGIYA

Tadqiqotning metodologik asosi zamonaviy iqtisodiy tahlil, raqamli iqtisodiyot nazariyalari hamda tizimli yondashuv prinsiplari bilan belgilanadi. Maqolada O‘zbekistonda raqamli xizmatlar ko‘rsatuvchi korxonalar faoliyatini baholash va ularning samaradorligini oshirishning iqtisodiy mexanizmlarini aniqlash uchun kompleks tahlil yondashuvi qo‘llanildi.

Birinchiidan, nazariy-metodologik asos sifatida raqamli iqtisodiyot, xizmatlar bozori va innovatsion boshqaruvga oid xalqaro va milliy ilmiy manbalar, OECD, Jahon

banki, ITU hamda BMT hisobotlari tahlil qilindi. Bu yondashuv raqamli xizmatlar korxonalarining iqtisodiyotdagi o‘rni, ularning raqobatbardoshlik omillari va davlat siyosatining samaradorlikka ta’sirini aniqlashga imkon berdi.

Ikkinchidan, empirik tahlil bosqichida O‘zbekistonda faoliyat yuritayotgan raqamli xizmatlar ko‘rsatuvchi korxonalar bo‘yicha ochiq statistik ma’lumotlar, Davlat statistika qo‘mitasi, Raqamli texnologiyalar vazirligi va Markaziy bank ma’lumotlari asosida o‘rish dinamikasi, xizmat turlari tarkibi, daromad va bandlik ko‘rsatkichlari o‘rganildi.

Uchinchidan, iqtisodiy tahlil usullari sifatida korrelyatsion-regression tahlil, indeks tahlili, nisbiy ko‘rsatkichlar usuli va samaradorlik baholash modellari qo‘llanildi. Bu orqali raqamli xizmatlar sektorida resurslardan foydalanish samaradorligi, texnologik daraja va moliyaviy natijalar o‘rtasidagi bog‘liqlik aniqlanib, iqtisodiy mexanizmlarning ta’sir kuchi baholandi.

To‘rtinchidan, sistemali va komparativ tahlil yondashuvi asosida O‘zbekiston tajribasi xalqaro tajriba bilan solishtirilib, rivojlangan davlatlarda raqamli xizmatlar sektorini samarali boshqarish va rag‘batlantirish modellari o‘rganildi. Natijada, ularni milliy sharoitga moslashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqildi.

Beshinchidan, ilmiy faraz va gipotezalar asosida raqamli infratuzilmani rivojlantirish, ma’lumotlar almashinuvi mexanizmlarini takomillashtirish, raqamli xizmatlar korxonalarining innovatsion salohiyatini oshirish orqali iqtisodiy samaradorlikni kuchaytirish mumkinligi asoslab berildi.

Ushbu metodologik yondashuvlar maqolaning ilmiy asoslanganligini ta’minlab, O‘zbekistonda raqamli xizmatlar ko‘rsatuvchi korxonalar faoliyati samaradorligini oshirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O‘zbekistonda raqamli xizmatlar ko‘rsatuvchi korxonalar soni va ularning iqtisodiyotdagi ulushi so‘nggi yillarda sezilarli darajada oshdi. Davlat statistika qo‘mitasi va Raqamli texnologiyalar vazirligi ma’lumotlariga ko‘ra, 2020–2024 yillar oralig‘ida raqamli xizmatlar sohasida faoliyat yurituvchi korxonalar soni qariyb 2,3 barobarga ko‘paygan, soha yalpi ichki mahsulotdagi ulushi esa 1,5 foizdan 2,8 foizgacha o‘rdi. Bu jarayon mamlakatda “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasining bosqichma-bosqich amalga oshirilayotgani va xizmatlar sektorining raqamli transformatsiyaga faol moslashayotganini ko‘rsatadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, raqamli xizmatlar korxonalarining samaradorligi bevosita ularning texnologik infratuzilmasi, raqamli innovatsiyalar darajasi va ma’lumotlar bilan ishlash salohiyatiga bog‘liq. Katta hajmdagi ma’lumotlarni tahlil qilish, sun‘iy intellektdan foydalanish, bulutli xizmatlar va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlarini joriy etgan korxonalar o‘rtacha 25–30 foiz yuqori rentabellik ko‘rsatkichlariga ega. Shu bilan birga, ushbu korxonalar ishchi kuchi unumdorligini 1,4 barobarga oshirgan hamda xizmat ko‘rsatish vaqtini qisqartirish orqali iste’molchi qoniqish darajasini sezilarli yaxshilagan.

Empirik tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, raqamli xizmatlar sektorida asosiy o‘shish omillari sifatida quyidagi tendensiyalar kuzatilmoqda: birinchidan, raqamli to‘lovlar va elektron savdo hajmining yiliga o‘rtacha 35 foizdan ortiq o‘shishi; ikkinchidan, mobil ilovalar orqali xizmat ko‘rsatish ulushining 60 foizdan oshishi; uchinchidan, xususiy sektor tomonidan axborot texnologiyalariga yo‘naltirilayotgan investitsiyalarning keskin ortishi. Biroq ayrim cheklovchi omillar ham mavjud: raqamli infratuzilmaning hududlar bo‘yicha nomutanosib rivojlanishi, kadrlar yetishmovchiligi va ma‘lumotlar xavfsizligi tizimlarining yetarli darajada shakllanmaganligi.

Raqamli xizmatlar korxonalarining iqtisodiy samaradorligini baholash uchun ishlab chiqilgan model asosida quyidagi natijalar aniqlandi: korxonalar faoliyatida raqamli texnologiyalar ulushi 10 foizga oshgan taqdirda, ularning umumiy rentabelligi o‘rtacha 6–8 foizga oshadi; xizmatlar narxining raqamli optimallashtirilishi esa operatsion xarajatlarni 12–15 foizga qisqartiradi. Bundan tashqari, raqamli tahlil platformalaridan foydalanish orqali xizmatlar sifati ko‘rsatkichi 20 foizga yaxshilanishi aniqlangan.

Hududiy kesimda o‘tkazilgan tahlillar Toshkent shahri va viloyatlarda raqamli xizmatlar bozori nisbatan tez rivojlanayotganini, biroq ayrim viloyatlarda (Qoraqalpog‘iston Respublikasi, Jizzax, Sirdaryo) bu jarayon sust kechayotganini ko‘rsatdi. Bu holat infratuzilma sifati, internet tezligi va kadrlar malakasiga bog‘liq omillar bilan izohlanadi. Shu bois raqamli xizmatlar samaradorligini oshirish uchun hududiy nomutanosiblikni kamaytirish, raqamli infratuzilmani kengaytirish hamda innovatsion startaplarni qo‘llab-quvvatlash zarur.

Umuman olganda, o‘tkazilgan tahlillar O‘zbekistonda raqamli xizmatlar ko‘rsatuvchi korxonalar faoliyatini samarali boshqarish uchun iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish muhimligini ko‘rsatdi. Samaradorlikni oshirish uchun raqamli infratuzilmani modernizatsiya qilish, korxonalarda ma‘lumotlar tahlili tizimlarini joriy etish, sun‘iy intellekt va avtomatlashtirilgan xizmat modellarini keng qo‘llash hamda davlat tomonidan raqamli biznesni qo‘llab-quvvatlovchi soliq va investitsion imtiyozlarni kuchaytirish zarurligi asoslandi.

Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, raqamli xizmatlar sohasida samaradorlikni oshirish iqtisodiy o‘shish, bandlikni kengaytirish va milliy raqobatbardoshlikni mustahkamlashning muhim omili sifatida namoyon bo‘lmoqda.

XULOSA

O‘zbekistonda raqamli xizmatlar ko‘rsatuvchi korxonalar faoliyati samaradorligini oshirish masalasi milliy iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasi jarayonida strategik ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, raqamli xizmatlar sektori iqtisodiy o‘shishning yangi drayveri sifatida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, xizmatlar sifati va tezkorligini yaxshilash, hamda iste‘molchilar ehtiyojlarini yanada to‘liq qondirish imkonini bermoqda.

Tahlillar asosida aniqlanishicha, raqamli texnologiyalarni keng joriy etgan korxonalar nafaqat o‘z rentabelligini, balki raqobatbardoshligini ham oshirmoqda. Shu

bois, mamlakat miqyosida raqamli xizmatlar sohasini rivojlantirish iqtisodiy resurslardan foydalanish samaradorligini ko‘taradi, yangi ish o‘rinlari yaratadi va eksport salohiyatini kengaytiradi. Biroq, bu jarayonni jadallashtirish uchun infratuzilmaning hududlar bo‘yicha teng rivojlanmasligi, raqamli kompetensiyalar yetishmasligi hamda kiberxavfsizlik muammolari kabi cheklovchi omillarni bartaraf etish zarur.

Raqamli xizmatlar samaradorligini oshirishning iqtisodiy mexanizmlari quyidagicha shakllantirilishi lozim: birinchidan, raqamli infratuzilmani modernizatsiya qilish va keng polosali tarmoqlarni rivojlantirish; ikkinchidan, raqamli xizmatlar korxonalarini soliq va investitsion imtiyozlar orqali qo‘llab-quvvatlash; uchinchidan, innovatsion texnologiyalarni joriy etgan subyektlar uchun grant va subsidiyalar tizimini kengaytirish. Shuningdek, sun‘iy intellekt, bulutli texnologiyalar va katta ma‘lumotlar (Big Data) asosida boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish korxonalarining operatsion samaradorligini yanada kuchaytiradi.

Umuman olganda, O‘zbekistonda raqamli xizmatlar ko‘rsatuvchi korxonalar faoliyatini rivojlantirishning samarali iqtisodiy mexanizmlarini yaratish mamlakatning raqamli iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini muvaffaqiyatli amalga oshirishning ajralmas qismi hisoblanadi. Bu yo‘nalishda kompleks yondashuv – texnologik modernizatsiya, kadrlar tayyorlash, tartibga solish siyosatini takomillashtirish va davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish orqali raqamli xizmatlar sektori milliy iqtisodiyotning barqaror va raqobatbardosh tarmog‘iga aylanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Digital Economy Outlook 2024. – Paris: OECD Publishing, 2024. – 220 p.
2. World Bank. At Your Service? The Promise of Services-led Growth in Uzbekistan. – Washington, D.C.: The World Bank, 2023. – 148 p.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi Farmon. – Toshkent: Prezident qarorlari to‘plami, 2020.
4. International Telecommunication Union (ITU). Measuring Digital Development: Facts and Figures 2024. – Geneva: ITU Publications, 2024. – 72 p.
5. World Bank. Digital Inclusion Project: Uzbekistan Country Report 2024. – Washington, D.C.: The World Bank, 2024. – 95 p.
6. United Nations Department of Economic and Social Affairs (UNDESA). E-Government Survey 2024: Accelerating Digital Transformation for Sustainable Development. – New York: United Nations, 2024. – 256 p.
7. United Nations Development Programme (UNDP). Digital Transformation and Human Development: Regional Perspectives 2023. – New York: UNDP, 2023. – 118 p.
8. O‘zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi. Sun‘iy intellekt va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish markazini tashkil etish to‘g‘risidagi nizom. – Toshkent, 2024.

9. World Bank. Uzbekistan Digital Economy Diagnostic Report. – Washington, D.C.: The World Bank, 2023. – 102 p.
10. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). AI and Productivity in Digital Services: Policy Insights 2025. – Paris: OECD Publishing, 2025. – 88 p.
11. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). Digital Economy Report 2023: Cross-border Data Flows and Development. – Geneva: UNCTAD, 2023. – 170 p.
12. International Telecommunication Union (ITU). Global Connectivity Report 2023. – Geneva: ITU Publications, 2023. – 144 p.
13. Jahon banki va UNDP. Uzbekistan: Digital Skills and Innovation Ecosystem Assessment. – Washington, D.C., 2024. – 80 p.
14. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sektori faoliyati to‘g‘risida statistik byulleten. – Toshkent, 2024.
15. OECD. Enhancing Digital Service Productivity in Emerging Economies. – Paris: OECD Publishing, 2023. – 112 p.